

Elsevier.
15-9-90

Boeken over uitgewiste schrijvers

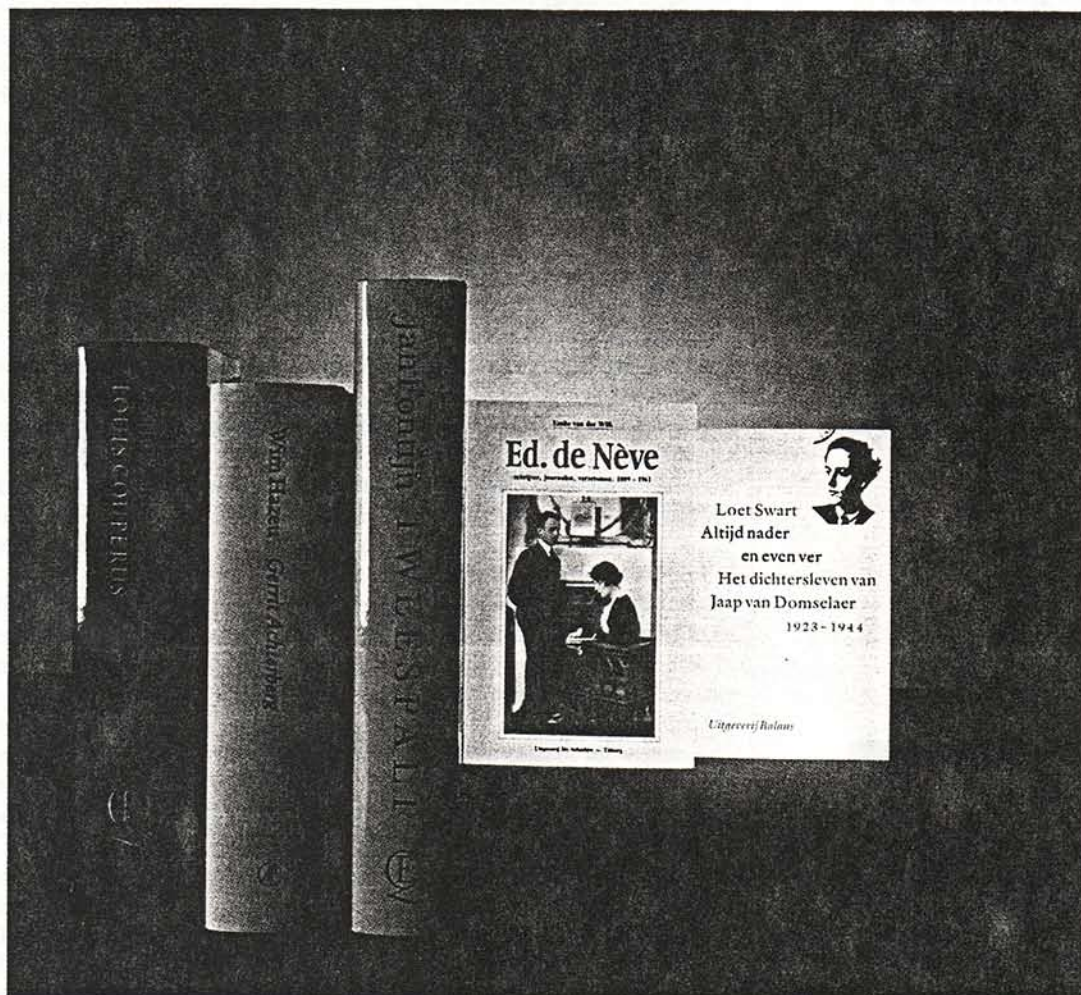

FOTO KEINER GERITSEN

Een spotje op de tweede rang

Behalve biografieën van grote schrijvers verschijnen nu ook boeken over auteurs van de tweede garnituur. Heel of half vergeten schrijvers van wie de levensloop vaak interessanter is dan hun boeken.

WIM ZAAL

De ene mens trekt avonturen aan als een magneet, de ander beleeft nooit iets. Zijn ze kunstenaar, dan heeft dat invloed op de waardering van hun werk, ten onrechte misschien, maar het is wél zo: had

Thomas Chatterton niet op zeventienjarige leeftijd zelfmoord gepleegd, was Arthur Rimbaud niet al vóór zijn twintigste in fulminante avonturen opgebrand en had Oscar Wilde zich niet zo geestig naar zijn ondergang gerept, dan zou hun werk minder aantrekkingskracht hebben bezeten. Iemands biografie straalt af op zijn kunst. Een kousenhandelaar heeft het moeilijker met poëzie beroemd te worden dan een outcast.

Sommige schrijvers trekken daar profijt van door zichzelf een fantastische levensloop toe te dicht. Ik heb wel eens het boze vermoeden dat Ernest Hemingway, Henry Miller en Charles Bukowski nooit iets schokkenders hebben meegemaakt dan een stoptrein te missen, waarna ze in de wachtkamer een erotisch avontuur bedachten, ge-

lardeerd met passie moorden, drugs en nachtasiels. Dat zou hun overigens niet tot schande strekken. Tenslotte fantaseerde Karl May zijn Winnetou-romans ook maar in een Saksisch dorpje en had Stanley met zijn reis naar Afrika eerder een spannend verhaal op het oog dan het opsporen van David Livingstone, die helemaal niet zoek was.

Een romantisch aangelegd publiek kan teleurgesteld zijn als de biografische waarheid aan het licht komt, voor de echte lezer telt op de eerste plaats het werk. Wie Frederik van Eeden als profeet vereert, kan zijn levensbeschrijving beter ongelezen laten omdat mens, profeet en kunstenaar elkaar voortdurend een blauw oog slaan; voor wie hem accepteert zoals hij nu eenmaal is, wordt hij door dat boek alleen interessanter. ▶

Een tijd weerspiegelt zich het helderst in de slachtoffers, niet in de grote meesters

Een schrijvers-oeuvre kan in de ogen van het publiek dus een meerwaarde bezitten door het dramatische leven of het bijzondere karakter van de maker, terwijl de biografie soms verplicht is om geliefde fabels in rook te laten opgaan. Het gebeurt zelden dat een kunstenaar lijkt op het beeld dat men zich van hem heeft gevormd: Louis Couperus misschien, maar dan mede doordat zijn weduwe dikke pakken brieven heeft verbrand. Ook Guido Gezelle en Louis Paul Boon, over wie in de komende maanden boeken verschijnen, zullen daarin niet aan hun legende beantwoorden. De tijd is gelukkig voorbij, dat men alles verdoezelde wat mens of kunstenaar niet tot eer strekte — dan houd je immers geen mens of kunstenaar over, maar een gipsen beeld waar buiten de fanclub niemand naar omkijkt.

OVERWOEKERD

Nu door de eerlijkheid en het vakmanschap der biografen het animo voor levensbeschrijvingen sterk is gegroeid (denk aan de boeken over Gerrit Achterberg, Willem de Mérode, J. van Oudshoorn, Annie Romein-Verschoor, Johan Brouwer en Simon Vestdijk) krijgen eindelijk ook mensen van de tweede garnituur een kans, heel of half vergeten schrijvers van wie de levensloop of het karakter vaak interessanter is dan hun boeken.

Die biografieën hoeven geen turven van achthonderd bladzijden te zijn. Ze vergen evenmin dat een geleerde er zijn halve leven aan besteedt: ook een letterkundige, een journalist, kan de overwoekerde sporen van een bestaan volgen en het verslag wordt er vaak boeiender door. Zo schreef Jaap Meijer over de astrale poëet Rensburg, overwoog Ruth Wolf het leven van Carry van Bruggen en riep Jeroen Brouwers de dichteres Hélène Swarth uit het schimmenrijk terug. Zij beoogden geen 'definitieve biografieën' te leveren, zij wilden iets in het midden brengen over een persoonlijkheid die hen intrigeerde, in de hoop dat het aanstekelijk zou werken. En Carry van Bruggen, Hélène Swarth of Hein Boeken (over wie Max Nord zojuist een boek heeft voltooid) zijn nog beroemdheden in vergelijking met twee anderen, van wie onlangs een biografie is uitgegeven: Ed de Nève en Jaap van Domselaer. Die laatste is door zijn tragische dood op 21-jarige leeftijd zelfs nooit aan een bundeling van zijn werk toegekomen.

Als men Ed de Nève nog kent is het ten hoogste door zijn huwelijk met de Engelse schrijfster Jean Rhys, maar die was slechts één van zijn vijf echtgenotes: een andere was Henriëtte van Eyk. Dat slordige huwelijksleven stemde geheel overeen met zijn zin voor

avontuur. Voor iemand die aan de Spoorlaan te Tilburg is geboren en op degelijke roomse internaten zijn opleiding kreeg, is zijn leven op z'n zachtst gezegd verbazingwekkend. Emile van der Wilk, voorheen werkzaam in een 'organisatorische functie', doet er in *Ed de Nève, 1889-1961* verslag van.

FLAIR

De Nève is al aan zijn tweede huwelijk als hij zich, vijftientig jaar oud, bij het Vreemdelingenlegioen aanmeldt om in de eerste wereldoorlog aan Franse zijde te vechten; nadat hij is afgekeurd doet hij spionagewerk en wordt hij volgens eigen zeggen zesendertig keer uit een vliegtuig boven Duitsland gedropt. Jean Rhys raakt gefascineerd door die romantische man, gebruikt hun huwelijksakte om zich vier jaar jonger te maken dan zij is, en trekt met hem naar Parijs waar hij zijn geld verdient als journalist en liedjeszanger. Zijn flair helpt hem aan een benoeming in de Japanse afvaardiging naar een congres in Wenen en Boedapest, waar hij andermans geld zo royaal over de balk gooit dat hij moet vluchten. In Parijs belandt hij wegens verduistering in de gevangenis, hij werkt als directeur in een tehuis voor daklozen, wordt bankroet verklaard, schrijft intussen autobiografische romans en begint opgewekt aan een vierde huwelijk. Tijdens de Spaanse Burgeroorlog zit hij in Spanje en in de bezettingsjaren doet hij dapper ondergronds werk, waardoor hij in een concentratiekamp terecht komt.

Na de oorlog raakt hij als zieke, ontgoochelde man op de achtergrond: een enkele keer komt een journalist hem nog interviewen, bij kroonjaren houdt men een inzamelingsactie, en op een dag is hij dood.

Zijn al lang vergeten boeken zullen door deze biografie geen tweede jeugd beleven. Daar is het ook niet om begonnen: er flitst en woelt een twintigste-eeuws bestaan aan je voorbij, dat spannender is dan wat De Nève zelf op papier heeft gezet.

Iets soortgelijks geldt voor *Altijd nader en even ver* door Loet Swart, over Jaap van Domselaer, al gaat het hier om een innerlijk, aan de buitenwereld onttrokken bestaan. Jaap, geboren in 1923, groeide op in een zwaarwichtig artistiek milieu, beheerst door zijn vader die componist was. Er kwamen tal van kunstenaars over de vloer en het lag in de lijn dat de eenzellige jongen zich op de poëzie wierp, die hij met zo'n verbeten ernst beoefende, dat het woord monomaan zich opdringt. Rond zijn twintigste raakte hij, als onderduiker extra geïsoleerd, in een psychische verkramping, waaraan hij wilde ontkomen door in het verzet te gaan. Toen dat

mislukte, meende hij tegen elke prijs door de linies naar het reeds bevrijde zuiden te moeten: wekenlang zwierf hij doornat en half verhongerd door het herfstige rivierengebied tot hij eindelijk besloot de Maas over te zwemmen. Hij werd op 23 december 1944 doorzeefd met kogels op de oever gevonden en stierf vlak daarna, misschien zonder te weten dat hij in bevrijd gebied was, misschien zelfs zonder te weten wat hij daar zocht.

Dit sober vertelde leven van een hoogbejaafde, neurotische jongen wordt gevolgd door een keuze uit zijn gedichten en dagboeken. Maar net als bij De Nève is zijn ware kunstwerk zijn leven.

Een tijd weerspiegelt zich het helderst in de mensen van de tweede rang, de slachtoffers en kneuzen; veel helderder dan in de grote meesters die boven hun tijd uitrijzen. Nu terzijde van de statige standaardbiografieën ook boeken over deze bijfiguren beginnen te verschijnen, komt die waarheid dubbel scherp naar voren. Ze ontbreken in het literatuurboekje, ze zijn door het leven overstemd, maar het verhaal van die gedooft sterren heeft, naast het opzien naar de planeten, alle recht van bestaan. ■

Emile van der Wilk: *Ed de Nève*, uitg. De Schaduw, Tilburg, 287 blz., f 29,95;

Loet Swart: *Altijd nader en even ver*, uitg. Balans, Amsterdam, 109 blz., f 24,50